

Kong Haralds og Kong Gorms Jelling- Monumenter ¹.

Af alle nordiske Mindesmærker har ingen været Genstand for saa mangfoldig Undersøgelse og saa omfattende videnskabelig Benyttelse som de to berømte Kongestene paa Jelling Kirkegaard. Alligevel har de Spørgsmaal, der knytter sig til Jelling-Monumenterne, langtfra fundet deres endelige Løsning, ja har paa vigtige Punkter end ikke hidtil været rejst. Nærværende Afhandling har til Formaal i første Række at *fremsette* Problemerne; forhaabentlig vil der herved rejses en Diskussion, som med Bidrag fra Arkæologer og Historikere kan bringe Klarhed i de dunkle Spørgsmaal, Filologen ikke paa egen Haand evner at udrede ².

I.

Den sproglige Tolkning af Kong Haralds Monument er helt klar, medens Forstaaelsen af Kong Gorms paa et vigtigt Punkt er omstridt. Vi vil derfor begynde med Gennemgang af Haralds Indskrift.

Denne lyder i olddansk Transskription:

¹ Nærv. Afh. blev — i noget kortere Form — holdt som Foredrag 7. Juli 1931 ved det nordiske Historikermøde i Helsingfors.

² I min Bog »Svenskevældets Fald» 1929 henviste jeg (p. 50 Fodn.) til en »snart udkommende» Afh. om Jelling-Monumentet; jeg havde den Gang i Sinde selv at prøve en Løsning af de arkæologiske og historiske Problemer, men efter at have arbejdet mere med disse, mener jeg, at der, baade hvad de historiske og de arkæologiske Spørgsmaal angaar, først kræves en Gennemdrøftelse fra Fagforskningens Side.

A-Siden: *Haraldr kunungR bað görwa kumbl þáusi æft Gorm faður sinn áuk æft þórwé móður sina, — sá Haraldr es sÉR wann Danmárk*

B-Siden: *alla, áuk Norweg,*

C-Siden: *áuk Dani gærði kristna.*

Kongen berømmer sig altsaa af tre Bedrifter; af disse skal den sidste først drøftes som den, hvis Indhold lettest lader sig identificere med andetsteds fra kendte Beretninger.

Den Handling, Kongen sigter til med Ordene: *Dani gærði kristna*, »gjorde Danerne kristne«, er naturligvis den officielle Afskaffelse af de hedenske Kultsteder og Fæstnelsen af den kristne Kirke — ikke alene og ikke særlig Kongens egen og hans nærmestes Daab; men da just denne Daabs-handling var et centralt Punkt i Indførelsen af den nye Tro, kan Stenen tidsfæstes efter denne Begivenhed, d. v. s. at den tidligst er udført i 953.

Jeg skal ikke komme nærmere ind paa den historiske Betydning af Troeskiftet, dets økonomiske og politiske Forudsætning og Følger, men vil blot nævne, at efter at vi nu ved Erik Moltkes Læsning af den fynske Glavndrup-Sten¹ har faaet et samtidigt Vidnesbyrd fra Danmark om Foreningen af Gode- og Høvdingestillingen, tør man gaa ud fra, at Besiddelsen af den gejstlige Myndighed med dertil hørende Herlighed og Magt ofte har ligget hos Landets verdslige Stormænd; og det er da indlysende, at Kongens Afskaffelse af disse Helligdomme og Myndighedens Overførelse til en Kirke, der stod under Kongens og ikke under Høvdingernes Varetagt, har haft en Brod ikke blot, og maaske ikke mest, mod de asadyrkende Bønder, der søgte Helligdommene, men i nok saa høj Grad mod de Stormænd, der ejede dem, — en Betragtning, som allerede Prof. Erik Arup har gjort stærkt gældende i sin Danmarks Historie². Man forstaar da sær-

¹ Se Lis Jacobsen, *Nye Runeforskninger*, 1931. pp. 9 ff., jfr. om Godens Stilling: L. J., *Eggjum-Stenen*, 1931, p. 111.

² Arup, *Danmarks Historie I*, 1926, p. 124.

deles vel, at Kongen — saaledes som Svend Estridssøn fortalte Adam — havde faaet Fjender blandt dem, han havde tvunget til Kristendommen (quos ad christianitatem coegit inuitos, Adam II. 27). At Indførelsen lykkedes uden alvorligere Modstand maa sikkert tilskrives Kong Haralds Autoritet¹.

Ogsaa udadtil har Kristendommens officielle Indførelse øget Kongens Magt og Landets Anseelse; der var derfor god Grund for Kong Harald til, da Tidens Fylde kom, at lade denne Bedrift indriste i Monumentet over sin Kongegerning².

Den anden af de Bedrifter, Kongen lader forkynde, er Erobringen af *Norge*. Herom har vi — ved Siden af Sejrherrrens utvetydige Udsagn: »den Harald, som vandt sig Norge» — en samtidig Bekræftelse fra norsk Side, hvis Be-

¹ Et Vidnesbyrd om Kongens almindelige Anseelse afgiver flg. Sted hos Adam (II. 28): »Ganske sikkert er det, at han (Kong Harald) har givet saa vel vort Folk (o: Sachserne Syd for Elben) som Nordalbingerne og Frisernes Folk Love og Retsregler, som de endnu af Hensyn til Mandens Myndighed og Anseelse (*auctoritate*) stræber at holde ved».

² Kongens Daab og de hedenske Kultsteders Nedlæggelse betød dog ikke, at den kristne Kirke i Danmark blev uafhængig af den tyske. Ærkebiskoppen i Hamburg-Bremen var nu som før de danske Biskoppers nærmeste Overherre, som det t. Ex. ses af det kendte Brev af 26. Juni 965 (Mon. Germ. Dipl. reg. I. 411), i hvilket det hedder, at danske Bispesæder i Slesvig, Ribe og Aarhus paa Ærkebiskop Adaldags Henstilling fritages for at betale den tyske Kejser Skat af Kirkegodset. Iøvrigt kan — som bl. a. Wadstein har fremhævet (Namnet Danmark, II. 1919) — Brevet, der er affattet i en almindelig brugt Formular, ikke have haft real Gyldighed; saaledes kan Sætningen om, at de nævnte Ejendomme skal undergives Biskopperne »uden noget Indgreb af Greven eller nogen af vore Skatteopkrævere» (*absque ulla comitis vel alicuius fisci nostri exactoris infestatione*), ikke gælde danske Forhold, hvad der, som W. skriver, vilde være »aldeles orimligt, da landet vid ifråvarande tid veterligen hade egen konung, som naturligtvis genom sina upp-bördsmän uppbar skatten från de särskilda egendomarna» (o. c. p. 31). En uomtvistelig Bekræftelse paa Brevets ganske klichémæssige Karakter afgiver et af Otto III 988 udstedt Brev, der ordret stadfæster Formlen fra 965 om, at Kejserens Greve og Skatteopkrævere ikke har Ret til Indgreb i de danske Bispesæders Ejendomme (denne Gang endda udstrakt til Fyn), skønt det jo er givet, at ikke nogen Del af Landet paa den Tid stod i Afhængighedsforhold til den tyske Kejser.

tydning Prof. Lauritz Weibull har fremdraget i »Kritiska Undersökningar» 1911 (p. 26 f.). Det er flg. Strofe (27) i Ejnar Skálaglams Lovkvæde, Vellekla, til Haakon Jarl (Jónsson, Skjaldedigtn. B. I. 122):

»Danmarks gavmilde Konge (o: Harald)
ønsked i Frostvejrr at friste
Kamp-Alfen, nordfra kommen (o: Haakon Jarl),
dengang da Fyrsten bød
Kampbrynjens kække Bærer (o: Haakon)
Virket at værne mod Skjoldlarmens Mænd (o: Fjenderne).»

Den Begivenhed, her sigtes til, er Kong Haralds Kamp 974 mod Otto II, en Kamp vi faar fyldig Oplysning om hos Thietmar af Merseburg (se ndf. p. 240). Ejnars Ord gør det sikkert, at Haakon Jarl dengang stod i Afhængighedsforhold til Harald, paa hvis Bud han maatte stille med norsk Hærstyrke ved den danske Sydgrænse. Betegnende nok hedder det i den flg. Strofe (28), at det »ikke var lokkende» for Jarlen at gaa mod denne Fjendehær, da Kejseren trængte frem sydfra »med Frisers, Frankers og Venders Fylking». Og galt gik det da ogsaa.

Vi kan herefter gaa ud fra, at i Midten af 970'erne var Norge underlagt Kong Harald, hvor han jo iøvrigt længe gennem Gunhild-Sønnernes Afhængighed af ham havde haft reel Indflydelse; formel Overhøjhed opnaede han først efter Harald Graafelds Drab i Limfjorden. Ogsaa om denne Begivenhed har vi samtidige og samstemmende Efterretninger fra norske Skjaldekvad.

I Glúmr Geirasons Gráfeldardrápa fortæller Skjalden (Skjaldedigtn. B. I. 67, Vers 9):

»Paa Limfjordens vidtstrakte Bred
laa Skibenes hulde Vogter (o: Harald Graafeld)
slagen med sine Havheste.
Den ordrappe gavmilde Fyrste (o: Harald)
faldt paa Stranden ved Hals.
Kongs-Vennen (o: Jarlen) voldte det Drab.»

Og i Ejnar Skálaglams Vellekla hedder det (Skjaldedigtn. B. I. 119, Vers 13):

»Ej vendte den hidsige Kæmper (o: Jarlen) tilbage,
før han havde hævnnet sin Far.
Hærføreren (o: Jarlen) raadede for
Hørdernes Konges Liv (o: den norske Konges).»

Dette Drab, der var Forudsætningen for Norges Underkastelse under Kong Harald, har vistnok fundet Sted henved 970, og vi kan herefter med Sandsynlighed skyde Rejsningen af Jelling-Monumentet ned til 70'erne.

Den tredje Bedrift, nævnet først som den største og vigtigste — og desuden, fordi Stenens Udsmykning krævede det saaledes — er: Fuldstændiggørelsen af det danske Rige.

Ved Tolkningen af Udtrykket *wann sær Danmårk alla* maa Hensyn tages til Brugen af Verbet *vinna* i ældre Tid. Dettets almindelige Betydning var jo langt ned i Tiden: »gøre, udføre, fuldføre»; saaledes hedder det i en sen dansk Middelaldertext: »haver Gud os hid sendt at vinde et kosteligt Dagsværk» (se Kalkars Ordbog, hvor flere Exx. meddeles); ogsaa i Fornsvensk og Oldnorsk-Islandsk var denne Brug gængs, samtidig med at Verbet ligesom i Dansk havde den speciellere Betydning »erobre». Det er nu aabenbart, at *wann* paa Jellingstenen maa være brugt i den første Betydning i Forhold til Objektet Danmark og i den sidste Betydning i Forhold til Objektet Norge; (at et flertydigt Verbum kan bruges paa denne Maade, er almindeligt, jfr. »han vandt Kampen og dermed Riget» = han sejrede i Kampen og erhvervede derved Riget); historisk givet er det jo, at Kong Harald erobrede Norge, men ikke »erobrede» Danmark. Udtrykket »*wann sær Danmårk alla*» betyder derfor ikke »erobrede hele Danmark», men »gjorde Danmark hel», »fuldstændiggjorde Danmark», svarende til den fra Oldnorsk-Islandsk kendte Konstruktion af *vinna* med Objektet i Akk. med Tilføielse af et Partic. eller Adj., der udtrykker, hvad Objektet er gjort til, hvorhos et Sætningshensyn kan føjes i Dativ (se Exx. hos Fritzner, under *vinna* 7). Hele Udsagnet kan herefter gengives: »Den Harald, som gjorde Danmark helt (fuldstændigt) og erobrede Norge»¹.

¹ Wimmer tolker: »han vandt sig hele Danmark — og Norge», og tilføjer, att »det maa antages, at Indskriften ved det blotte 'Norge' overfor 'hele Danmark' forsættlig har villet udtrykke en gradsforskel i Haralds herredømme

Ved denne Tolkning forklares paa naturlig Maade saavel den sproglige Konstruktion som den indholdsmæssige Sammenhæng; og naar vi i Stedet for det vage og dunkle Udtryk »han vandt sig hele Danmark» kan sætte det mere præcise og klare »han helede Landet», er Muligheden givet for en Bestemmelse af de konkrete Forhold, hvorpaa Indskriften tager Sigte. — Vi vil da vende vort Blik derhen, hvor Danmarks Integritet var angrebet, og hvor der derfor kunde være Grund til at gøre helt, hvad der havde faaet Skaar.

Fra Widukinds Saxerkrønike ved vi, at Henrik I 934 besejrede Kong Gnupa og gjorde ham skatskyldig. Af Svend Estridssøns Beretning til Adam af Bremen erfarer vi, at Sigerich (der er identisk med Gottorp-Stenens Kong Sigtrygg, Gnupas Søn) blev berøvet Magten af »Hardegong», Svends Søn, og i den store Olaf Tryggvasons Saga fortælles det, at Gorm, Hardeknuds Søn, vandt Sejr over Kong Gnupa.

I min Bog »Svenskevældets Fald», har jeg søgt at vise, at den Konklusion, man kan udlede af Beretningerne, er: at Svenskeriget — efter Svækkelsen ved det af Henrik I tilføjede Nederlag — ikke kunde modstaa det danske Angreb, som af Kong Gorm og den danske Kongeætling Hardegong er blevet ført mod det kort efter: Gnupa er faldet, hans Søn Sigtrygg er blevet fordrevet, og deres Rige er atter kommet ind under Danmark.

Det er imidlertid sandsynligt, efter Meddelelser hos Widukind m. fl., at der i de følgende Aartier jævnligen har staaet Kampe om Grænselandet, ikke mellem Svenske og Danske, men mellem Danske og Tyske, og at det for Nordens Handel med Europa saa vigtige Landomraade da periodevis har tilhørt Tyskerne. Trykket paa Danmark maa herigenem have været kraftigt.

Saa længe den mægtige Kejser Otto herskede, har Kong Harald dog ikke turdet indlade sig paa krigersk Modstand; han har vel ogsaa været tilstrækkelig optaget af at tilegne

over de to lande» (DRM. I. Bind p. 29). Men at Affatteren med Ordene »og Norge» skulde have ment: »og delvis Norge» ell. lign. tør dog betragtes som udelukket.

sig og fæstne Magten i Norge; men da Erobringen heraf ved 970 var fuldbyrdet, og da Otto d. Store og hans myndige Forvalter ved Nedre-Elben Herman Billung var død i 973, har den danske Konge fundet Tidspunktet egnet til et Fremstød. Det var til dette, han udkommanderede Haakon Jarl, og det er herom, vi hos Thietmar af Merseburg faar Oplysninger, om hvis Paalidelighed der vistnok ikke er Grund til at nære Tvivl. Thietmar beretter, at Kejseren efter Expeditionen til Buschuth (i Holland) 974 foretog et Togt til Slesvig imod de oprørske Daner. Hvorpaa det hedder: »Da Kejseren saa', at hans Fjender havde besat Graven, der er indrettet til Fædrelandets Forsvar, med Vaabenmagt, og Porten, som kaldes Wieglesdor, indtog han mandigt — efter Hertug Bernhards og min Bedstefader Grev Henriks Raad — alle disse Befæstninger, og Kejseren anlagde en Borg i disse Grænseegne og forsynede den med Besætning (urbem unam in hiis finibus Cesar edificans presidio firmat¹).

Det turde være indlysende, at Øjeblikket for Kong Harald ikke da var til at rejse noget Monument, ved hvilket han forkyndte, at han havde gjort Danmark helt. Og da Indskriften beretter om den kort i Forvejen fuldendte Erobring af Norge og saaledes sikkert ikke kan være affattet før 70'erne, bliver Konklusionen, at den store Jelling-Sten maa være rejst ved en senere Lejlighed. Hvilken denne Lejlighed er, derom mener jeg ikke, der kan være Tvivl, naar man først er naaet til Klarhed over, at Monumentet ikke kan være sat, mens Kejser Otto sad inde med det for Danmarks Selvstændighed saa vigtige Grænse-land mod Syd. Løsningen faar vi i et flg. Kapitel hos Thietmar²: Kejseren holder i Foraaret 983 Rigsdag i Verona, og da har en af hans Stormænd Hertug Bernhard maattet vende om paa Vejen til Mødet, »thi» —

¹ Thietmar III, 6 (4).

² Denne Løsning har jeg, med Henvi-
 sning til en senere Redegørelse for Forholdet, nævnt i »Svenskevældets Fald» (1929) p. 50. Som Prof. Weibull har gjort mig opmærksom paa, har Docent Sture Bolin fremsat samme Opfattelse (Bolin, Skånelands Historia I. 1930, p. 155—56). — Jfr. ogsaa E. Wadstein, »Namnet Danmark», 1919, p. 35.

hedder det — »en af de Byer, Kejseren havde befæstet med Værker og forsynet med Besætning imod Danerne, var nu endelig blevet taget af dem med List og brændt af, efter at dens Forsvarere var blevet dræbte» (namque una ex urbibus suis quam imperator contra Danos opere ac presidio firmavit, dolo ab hiis denuo capta, cesis defensoribus eiusdem incensa est ¹).

Hermed havde Harald Gormsen fuldendt sin Kongegerning: det gamle Grænseland var tilbageerobret, den vigtige Passage mellem Slien og Ejderen var ikke mere paa fremmede Hænder, Landet var befriet for det tyske Tryk. Nu var Tiden inde til, at Triumfatoren kunde rejse Monumentet over sin stolte Kongegerning. Og naar han saa' tilbage paa denne, hvad var saa de store Bedrifter, der skulde forkyndes Eftertiden: var det ikke først og fremmest det, at han havde genvundet Danmark helt, og dernæst, at han havde erobret Norge, og endelig at han havde indlemmet sit Rige blandt Europas kristne Stater til Ære og Gavn for Konge og Folk.

Vi staar saa tit overfor Hypoteser i vor Forskning, at det virker helt opløftende en Gang at staa overfor Kendsgerninger, og Kendsgerninger er Kong Haralds Ord paa Sejrsmonumentet ved Jelling.

Jeg er gaaet ud fra som noget givet, som indvundet Land for Forskningen, at den store Jelling-Sten er rejst som Mindesmærke for Harald, ikke som Gravsten over Gorm og Tyre. Denne Opfattelse, som første Gang blev fremsat for en Snes Aar siden af Lauritz Weibull i »Kritiska Undersökningar», er visst nu anerkendt af enhver moderne Historiker; Stenens egne Ord er jo tilstrækkeligt Bevis derfor: om Gorm og Tyre gives ingen anden Oplysning, end at de var Kong Haralds Forældre; hvad Indskriften iøvrigt beretter, er Forherligelse af — som Weibull skrev — »denne nordiske faraos konunga-gärning» (KU p. 15). — Men er min Tidsfæstelse af Monumentet til Aar 983 (eller kort der-

¹ Thietmar III. 24 (14).

efter) rigtig, saa er dermed givet en ydre Bekræftelse paa Opfattelsens Holdbarhed: Stenen er jo da rejst en à to Menneskealdere efter Gorms og Tyres Død, og maa altsaa være uden Forbindelse hermed¹.

II.

Det Monument, Kong Harald lod rejse ved Aar 983 i Jelling, midt imellem de to mægtige Høje, er af helt enestaaende Art. Den mægtige tresidede Granitblok (Pl. I—III) er paa den brede Forside opfyldt af Hovedindskriften, indrammet af et Baandslyng, der foroven slutter i et prægtigt (nu kun delvis bevaret) Topornament, der sammen med Indskriften helt dækker Stenfladen. Med skolet Sans for skulpturel Udnyttelse af Emnet er Forsiden forbundet med de to smallere Sideflader, af hvilke den nordre har en stor Figur fremstilling: en angribende Løve i Kamp med en Slange, og herunder Indskriften om den danske Konges Erobring af Norge, og den søndre bærer Fremstillingen af den glorieomstraaede Kristus, hvorunder Forkyndelsen om, at Harald gjorde Danerne kristne. — Af ornamentale Enkeltheder skal fra Løvefiguren fremhæves den stolte Hovedtop, der ender i et udfoldet Akantusblad, og den overdaadige Akantus-Hale, et helt nyt Moment i nordisk Ornamentik.

Men hvad er egentlig ikke nyt? Jeg er nu gennem to Aar med længere og kortere Mellemrum kommet tilbage til Kong Haralds Jelling-Sten, og for hver Gang er den Følelse i mig blevet stærkere: hvad er det dog for et Mirakel her er sket?

¹ En af Dr. Vilh. la Cour (i Sønderjyllands Historie, 1931, p. 279) fremsat Formodning om, at Tilbageerobringen 983 af Danmark til Ejderen skulde skyldes Svend Tveskæg — en Formodning, Forf. støtter paa Hedeby- og Dannevirke-Stenenes Indskrifter — kan bl. a. af den Grund ikke oprettholdes, at Rune- og Sprogformer i disse Indskrifter viser, at Stenene ikke er samtidige med Kong Haralds Jelling-Monument, men snarere maa henføres til de Kampe, der fandt Sted omkring Hedeby ved Midten af 11. Aarh., jfr L. J., »Neuere dänische Runen-Forschung» (Forschungen u. Fortschritte VI, 1930, p. 206 ff.). — Wimmers Tidsfæstelse (til omkr. 980), DRM. I p. 30, er uden rationel Begrundelse.

Dr. Johs. Brøndsted har i sit inciterende Skrift »Early English Ornament» (1924) slaaet stærkt til Lyd for, at der med den store Jelling-Sten indtraadte en ny Epoke i nordisk Kunst. Medens Arkæologerne hidtil havde været stemt for at betragte Jelling-Stenens Løve som et Exempel paa Sophus Müllers berømte Jellingdyr paa det lille Sølvbæger fra Nordhøjen anvendt i monumental Stil, skriver Brøndsted om Løven paa Stenen: Denne Løve maa man ikke sammenblende med Jelling-Stilens baandformede Dyr, »from which it is widely different both in appearance and spirit»; Jelling-Stenens Løve »introduces a new phase of style into Scandinavia's heathen art-handicraft» (p. 284).

Forudsætningerne for denne nye Stil finder Brøndsted i England, navnlig i de skulpterede Gravkors i Nordengland, der giver et rigt Exempelmateriale baade paa Baandslyng og »det store Dyr»; fra Sydengland skulde vi derimod have faaet den i den nye nordiske Stil indkomponerede Bladornamentik, der er fremmed for Nordengland. Senere har Brøndsted i en Udsigt over Jernalderens Kunst (Nat. Mus. Aarbog, 1929, p. 31 f.) sammenfattet sin Opfattelse saaledes:

»I Slutningen af 10. Aarh. forsøgte den nordiske Kunstner, under Indflydelse af hvad han havde set og efterhaanden lært i England, at frigøre sin Kunst fra den stiliserede Baandform. Han blev nu i Stand til at tegne virkelige Dyrebilleder, — det har f. Ex. Harald Blaatands Stenmester gjort, da han ristede Løven paa den store Jellingesten».

Denne Opfattelse af den store Jelling-Sten er vistnok nu den herskende. Der er imidlertid Synspunkter, som hidtil ikke er gjort gældende, og som — saa vidt jeg skønner — maa bevirke en Videreførelse af Brøndsteds Teori.

Vi har i Danmark fra ca. 800 til ca. 1100 — altsaa i en Periode, i hvis kronologiske Centrum den store Jelling-Sten maa placeres — over to Hundrede Granitmonumenter med Runeindskrifter; man skulde da formode, at her om nogetsteds var et Sammenligningsmateriale til at finde Forudsætningerne for og Eftervirkningerne af vort Runemindesmærke. En saadan Sammenligning har mig bekendt aldrig

fundet Sted; den er dog ikke vanskelig, og Resultatet er iøjnefaldende.

Tegninger af Indskrifterne (til dette Brug tilstrækkelig beviskraftige) er samlede i min Haandudgave af Wimmers Runeværk; ofrer man 5—10 Minutter paa at blade denne igennem, vil man se, at alle Indskrifter: fra 9. Aarh. saa vel som fra 11., fra Jylland saa vel som fra Øerne og Skaane, alle, med én Undtagelse: Jelling-Monumentet, har lodret Skriftretning¹. — Det skal tilføjes, at Skriftretningen paa Jelling-Monumentet ikke forklares ved Stenens Form, thi Mængder af danske Stene har samme brede Indskriftflade. Forklaringen kan, saa vidt jeg ser, kun være én: at den, der har komponeret Indskriften, ikke har været nogen dansk Kunstner. Medens Skriftretningen i nordiske Runeindskrifter i ældre Tid var fri (saaledes har f. Ex. det blekingske Monument fra Stentofte fra c. 600 vertikale Linjer, men det nærliggende Bjørketorp-Monument fra c. 700 horizontal Skriftretning), er der fra ca. 800, for de rejste Monumenters Ved-

¹ Det maa dog nævnes, at i Wimmers Værk har den til Kvadersten tilskaarne Sønderkirkeby-Sten paa Falster horizontale Linjer, men dette skyldes sikkert ikke Runemesteren, men den sene Tolker, der nok har vendt Stenen forkert. Det ved Siden af Indskriften fremstillede Skib kan ikke bruges til Bestemmelse af Monumentets Stilling, da Figurer paa Vikingetidens Runemindesmærker, selv om de har udpræget horizontal Form, kan anbringes vertikalt, se f. Ex. Løvefremstillingen paa Lundagaard-Stenen. Heller ikke Samstavsrunerne kan anvendes som Kriterium, da disse Runer kan staa saavel paa lodret som vandret Fællesstav. — Skriftretningen afgiver derimod et godt Grundlag. Som nævnt, er der af alle Danmarks Runeindskrifter kun én med horizontal Skriftretning, saa det vilde være yderst paafaldende, om S. Kirkeby-Stenen havde vandrette Linjer; (disse maatte i saa Fald — i Modsætning til Jelling-Stenens — læses fra neden opad). Anbringer vi derimod Stenen med den utilhuggede Kant opad, begynder alle Linjerne fra neden og løber opad til Stenens Top-Kant, en Linjeretning, der nøje svarer til Forholdet paa samtlige øvrige lolland-falsterske Runemindesmærker fra Vikingetiden: Taagerup-St., Sædinge-St., Bregninge-St., Skovlænge-St. (Haandudg. Nr. 84—87), samt det store Tirsted Monument (Nr. 90). Der turde da ikke være Tvivl om, at Skriftretningen er lodret, altsaa at S. Kirkeby-Stenen skal vendes. At Samstavsrunerne paa denne Maade kommer til at staa med Hovedet nedad, kan ikke volde Betænkelighed, da Læsningen af denne Art Runer i Almindelighed udgaar fra Runernes Top; se fx. Hedeby-Stenen.

kommende, opnaaet en Kutyme, der ingensinde brydes. Den Kunstner, der med det store Jelling-Monument til Danmark bragte den europæiske Skriftretning (der er almindelig paa de omtalte Stenindskrifter i England), fik herhjemme ikke en eneste Efterfølger.

Ligesom Skriftretningen vidner om, at en fremmed Kunstner har gjort den ornamentale Komposition, saaledes viser den tekniske Udførelse af Ornamentiken, at Stenen er hugget af en ikke-hjemlig Skulptør. Alt, hvad der er af Ornamenten og Figurer paa vore Runemindesmærker, er udført i Kontur uden mindste Tilløb til Reliefbehandling, medens, som man vil se, Ornamentik og Figurfremstilling paa den store Jelling-Sten fremhæves ved, at Bunden er sænket. Den letteste Reliefbehandling finder vi paa Løve-siden, hvor Bunden i det hele ligger i Plan med Figuren, derimod er baade Ornamentet paa Forsiden og hele Kristus-fremstillingen frigjort fra Bunden — med smuk plastisk Virkning for Baandslyngets Vedkommende, medens selve Figurfremstillingen er plan. Denne Teknik er velkendt fra de nordengelske skulpterede korsformede Stenmonumenter. I Danmark er den derimod i Stenmateriale fuldstændig ukendt udenfor Jelling-Stenen. Nu synes det mig indlysende, at en dansk Stenhugger ikke uden nogen som helst Forgænger eller Forskole pludselig kan lave et Mesterværk som Jelling-Stenen, hvor navnlig Baandslyngene — som var de nordengelske Monumenthuggeres Specialitet — er udført med en virtuosmæssig manuel Sikkerhed. Et som jeg tror endnu mere afgørende Vidnesbyrd om Berettigelsen af mit Synspunkt end Manglen paa Forgængere, er Manglen paa Efterfølgere. En kort Opremsning af den danske Runestens-Ornamentiks Udvikling vil godtgøre Jelling-Monumentets isolerede Stilling.

Regner man rundt Runestentiden i Danmark fra ca. 800 til ca. 1100, hvad vistnok ikke kan være meget galt, vil man efter runologiske og sproglige Kriterier kunne adskille tre Perioder: den ældste — 9. Aarh.'s — runologisk: med Bevaring af enkelte Tegn fra den ældre Fupark, sprogligt:

med Bevaring af den fulde Adskillelse mellem de to r-Lyd og mellem nasalt og ikke-nasalt a; den mellemste — 10. Aarh.'s — runologisk: med rent »danske» Runer, sprogligt: med Overgang af *ʀ* til *r* efter Tandlyd og begyndende Sammenblanding af a-Tegnene; den yngste — 11. Aarh.'s — runologisk: med Ny-Udvikling af punkterede Runer, sprogligt: med begyndende Opløsning af det gamle Lyd- og Bøjningssystem. — Til den ældste Gruppe hører fra Fyen 4 Stene (Haandudg. Nr. 76, 77, 78 og 79), fra Sjælland 3 Stene (Haandudg. Nr. 74 og 75 samt Gørlev-Stenen), fra Skaane 1 Sten (Haandudg. Nr. 99) og fra Blekinge 1 Sten (Sølvesborg). Alle disse Mindesmærker har det enklest mulige Udstyr: enten ingen Rammestreg eller Enkelt-Ramme og ikke nogen som helst ornamental Fremstilling.

Gaar man fra det 9. til det 10. Aarh.'s Runemindesmærker, vil man finde en ganske jævn Udvikling. De sprogligt ældste Mindesmærker er uden Ornamentik — ogsaa hvor Stenenes Størrelse og Indskrifternes Art, som Skivum-Stenen (Nørre-Jylland) eller Glavndrup-Stenen (Fyn), viser, at Stenene er rejst over Landets mægtigste Høvdinger. Men med Kong Gorms Sten sker et kunstnerisk Gennembrud: Ornamentet tages i Brug i Epigrafien, indkomponeres i Stenskriften. Dette Ornament — en Spiral, der fortsætter og afslutter Rammestregen (se Pl. IV) — bliver karakteristisk for de ornamenterede danske Stene hele Runestenstiden igennem. Som typiske Exempler kan nævnes: fra Sønderjylland: Hedeby-Stenen (Nr. 72), fra Nørre-Jylland: den store Aarhus-Sten (Nr. 42) og den sene Oddum-Sten (Nr. 64), fra Øerne: Sædinge-Stenen (Nr. 85) og fra Skaane: Baldringe-Stenen (Nr. 100) og den sene Valleberga-Sten (Nr. 139).

Udenfor Spiral-Ornamentet findes — naar bortses fra de bornholmske Stene — yderst sparsom ornamental Udsmykning (som de enkle Baandslyng paa Tirsted-Stenen, det i et Slangehoved tilspidsede Runebaand paa Krageholm-Stenen, og lign.). Ogsaa Figurfremstillingerne er faa og stereotyp. Mest ejendommelig for vore Mindesmærker er det hornede og skæggede Mandshoved (paa tre jydsk og en

skaansk Steen: Nr. 34, 36, 41 og 134), der vistnok har haft apotropaisk Betydning¹. Desuden er paa nogle enkelte Mindesmærker ristet et Skib (Nr. 21, 88 og 138), en Rytter (Ålum III), endvidere har et Par Stene naturalistiske Fremstillinger af Hjort og Hind (Nr. 53 og 136); Hammertegnet findes paa den jydsk Læborg-Sten, Korset bl. a. paa Hørning-Stenen, Jylland (Nr. 57), Alsted-Stenen, Sjælland (Nr. 93) og Valleberga-Stenen, Skaane (Nr. 139), og endelig har man Løver paa tre skaanske Mindesmærker: Lundagaard-St., Tullstorp-St. og Hunnestad-Monumentet, det sidste med en rig mytologisk Figurfremstilling.

Den ornamentale Del af de danske Runemindesmærkers Udsmykning, Spiralen, gaar altsaa direkte tilbage til Gorms Monument og er uden al Forbindelse med Kong Haralds. Og hvad Figurfremstillingerne angaar, er det ejendommelige Mandshoved — som genfindes i samtidig nordisk Kunst (en Kejp paa Gokstadskibet, en udskaaret Hjortetak fra Sjælland² m. m.) — ligesom Vikingskibene og Hamren og Korset uden al Forbindelse med Fremstillingen paa den store Jelling-Sten. Men ogsaa Løvefigurerne paa de skaanske Stene synes snarere at skyldes en selvstændig Udvikling end Paavirkning fra Jelling-Løven. For det første er disse Løver, selv hvor de har en Akantus-Hale, i alle Detaljer forskellige fra Jelling-Løven, dernæst har de i Motiv og Komposition ingen som helst Lighed med den, og endelig maa det synes paafaldende, om man — hvis Jelling-Løven havde været Forbillede for senere dansk Runestenskunst — da i de Jelling nærmest liggende Dele af Landet: Jylland og Øerne, ikke havde bevaret mindste Vidnesbyrd herom. Det maa derfor snarere antages, at de skaanske Løver er overført fra nordiske Fremstillinger i andet Materiale; i denne Sammenhæng kan nævnes den overordentlige Lighed mellem Tullstorp-Løven og en Løve paa Camminskrinet (se Brøndsted o. c. pp. 286—87).

Oversigten over de danske Runemindesmærker har altsaa vist, at der ingen Linjer fører tilbage fra de Ornamente

¹ Se Lis Jacobsen, Eggjum-Stenen p. 41 Fodn.

² Se Brøndsted, o. c. p. 302.

og Figurer, der er fremstillet paa disse, til Udsmykningen af Kong Haralds Monument, medens en direkte Forbindelse findes mellem Gorms Sten og de senere Runestenes Ornamentik. Naar man ser Spiralen fra Gorms Sten blive næsten eneherkende i dansk Runestensornamentik, medens de pragtfulde Baandslyng paa Haralds Sten, Kampen mellem Løven og Slangen her, Kristusfiguren, den horizontale Skriftretning og den tekniske Reliefbehandling staar aldeles isoleret, saa synes det umuligt at nære Tvivl om, at dette maa forklares ved, at en fremmed Stenhugger har gjort Monumentet, og at dansk Kunst ikke dengang har været moden til at optage det nye i sig og frugtbargøre det. — Ogsaa kun saaledes kan den primitive Udførelse af de store danske Monumenter forstaas. Se f. Ex. paa Hunnestad-Monumentet, der med sine otte vældige Stene er det mest imponerende Runemindesmærke, vi kender. Det er givet, at Gunne Haands Sønner, der har rejst dette, har været mægtige Høvdinge, der har haft Evne og Vilje til at ofre hvad muligt var paa at gøre Monumentet anseeligt. Men skønt dette (med Kors-Skilletegnet) sikkert er yngre end den store Jelling-Sten, er dets tekniske Udførelse ikke videre end paa de ældste danske Runemindesmærker: ren Streg, uden Antydning af Reliefbehandling, og med en Komposition, der ikke taaler Sammenligning med Jelling-Mesterens rutinerede Kunst. Der findes dog én dansk Indskrift paa en Runesten med en Løvefigur i plant Relief paa sænket Bund, men en Undtagelse der bekræfter Reglen, — det er nemlig: Runestenen i St. Pauls Kirken i London.

Vi kan da fastslaa, at den store Jelling-Sten maa være udført af en fremmed Kunstner, og der turde heller ikke være Tvivl om, at det Land, hvorfra Kong Harald har hentet sin Mester, er Nord-England. Her var Kunsten i 9. og 10. Aarh. stærkt isprængt nordiske Elementer, og disse er i høj Grad fremtrædende i Jelling-Stenens Ornamentik. Hvad Alexander Bugge i sin store Afhandling om »Vesterlandenes Indflydelse paa Nordens Kultur i Vikingetiden» for et kvart Aarhundrede siden udtalte, da han om Jelling-Stenens Løvede: det er ikke ren angelsaxisk Kunst, men denne Kunst

indgydt med nordisk Aand, skabt i England under Indflydelse af Skandinaver (Vid. Selsk. Skr. II fil. hist. Kl. 1904, Nr. I p. 340), gælder hele Monumentets Fremstilling.

Runeformerne viser derimod, at det er en dansk Mand, der har tegnet dem; men den dybe regelmæssige Indhugning er saa forskellig fra, hvad vi ellers kender, at Udførelsen maa skyldes den dansk-engelske Stenhuggermester.

Der er en hel Række andre arkæologiske Spørgsmaal vedrørende den store Jelling-Sten, som det vilde være af største Interesse, om kyndige Folk tog op til Undersøgelse: saaledes Forudsætningerne for Kristusbilledet, de nærmeste Forbilleder for Løvemotivet, Analysering af de brugte Redskaber (Hammer, Mejsel o. s. v.) og deres Anvendelse andetsteds, Jævnførelse med Teknikken paa beslægtede nordiske Runestensarbejder — som den omtalte London-Sten, de gotlandske Ardre-Stene, Eskilstuna-Kisten og flere lignende svenske Stene for ikke at tale om de norske Man-Kors. En Del af disse Monumenter har været bevaret saaledes, at de ikke gennem Aarhundrederne har været udsat for Vind og Vejr, og i alle disse har man fundet Rester af flere Farver. At ogsaa Jelling-Stenen har været farveprydet tør derfor anses som overvejende sandsynligt. Bunden kan have staet i ufarvet Granit, medens Baandslyng og Figurer har været fremhævet med forskellige stærke Farver, vistnok saaledes at der til Udfyldning af Dobbeltkonturerne har været anvendt én Farve og en anden til Figurerens Indre. De rødfarvede Runer har vel været omslynget af blaa og brune Band, Kristusskikkelsen har straalet i en blaa Kappe med rød Bræmme osv. Helt eventyrligt maa det mægtige farvestraalende Monument have virket med den røde Triumfindskrift indsat i de brogede Baandslyng som et kæmpemæssigt illumineret irsk Haandskrift, flankeret paa Nordsiden af den stolt angribende Løve, og paa Sydsiden af den glorieprydede Kristus i sin blaa Klædning med de røde Bræmmer — et Sejrsmonument som det aldrig var set før og ikke siden i Norden.

III.

Det er en almindelig, ja vistnok eneherkende Opfattelse, at de to vældige Høje, mellem hvilke Jelling-Stenen er rejst, rummer Gorms og Tyres Grave. Denne Opfattelse har været raadende fra Sven Aggesøns og Saxo's Tid, og intet er mere naturligt; »Harald Konge bød gøre disse Kumler efter Gorm sin Fader og Tyre sin Moder» staar der jo med Kongens egne Ord paa Stenen, — maatte det da ikke være givet, at Kumlerne var de to Høje! Men selv om dette har været en sikker Sag fra Middelalderen, og selv om det er en udbredt Opfattelse, at en Tradition, der har bestaaet uantastet gennem Aarhundreder, ikke blot har Hævdens men ogsaa Sandhedens Ret, saa er det dog uomstrideligt, at der efter den Kundskab, vi nu har til Forholdene, ikke er nogen tvingende Grund til at antage, at Kong Gorm og Dronning Tyre ligger begravne i Jelling-Højene.

For det første kan det fastslaaes, at Udtrykket »gjorde disse Kumler» betyder »bragte dette Mindesmærke i Stand», og at der heri ikke ligger noget om, at det skulde være Stenrejseren, der havde bygget Højene. Oprindeligt havde *kuml* i Østnordisk som i Vestnordisk Betydningen »Gravhøj», men denne Betydning er i Dansk kun bevaret i de ældste Vikingetidsindskrifter, og her endda kun i en fast Formular, som antagelig er meget gammelt Arvegods: niút kumls (Nørre-Næraa-St.), niút wæl kumls (Gørlev-St.), »brug Højen (godt)!» — en Besværgelse, hvorved man vistnok har villet binde den døde til Graven¹. I alle senere Indskrifter bruges *kuml* i Plur. til Betegnelse af det samlede Mindesmærke². Hvad der nu for vort Spørgsmaal er af Interesse, er, at det paa Grundlag af Indskrifterne kan konstateres, at Udtrykket »gjorde disse Kumler» anvendtes, ogsaa hvor den Døde ikke

¹ Om denne Tolkning af Formlen maa jeg henvise til en Afhandling om Besværgelsesformularer i danske Runeindskrifter (af Erik Moltke og mig), der er under Udarbejdelse.

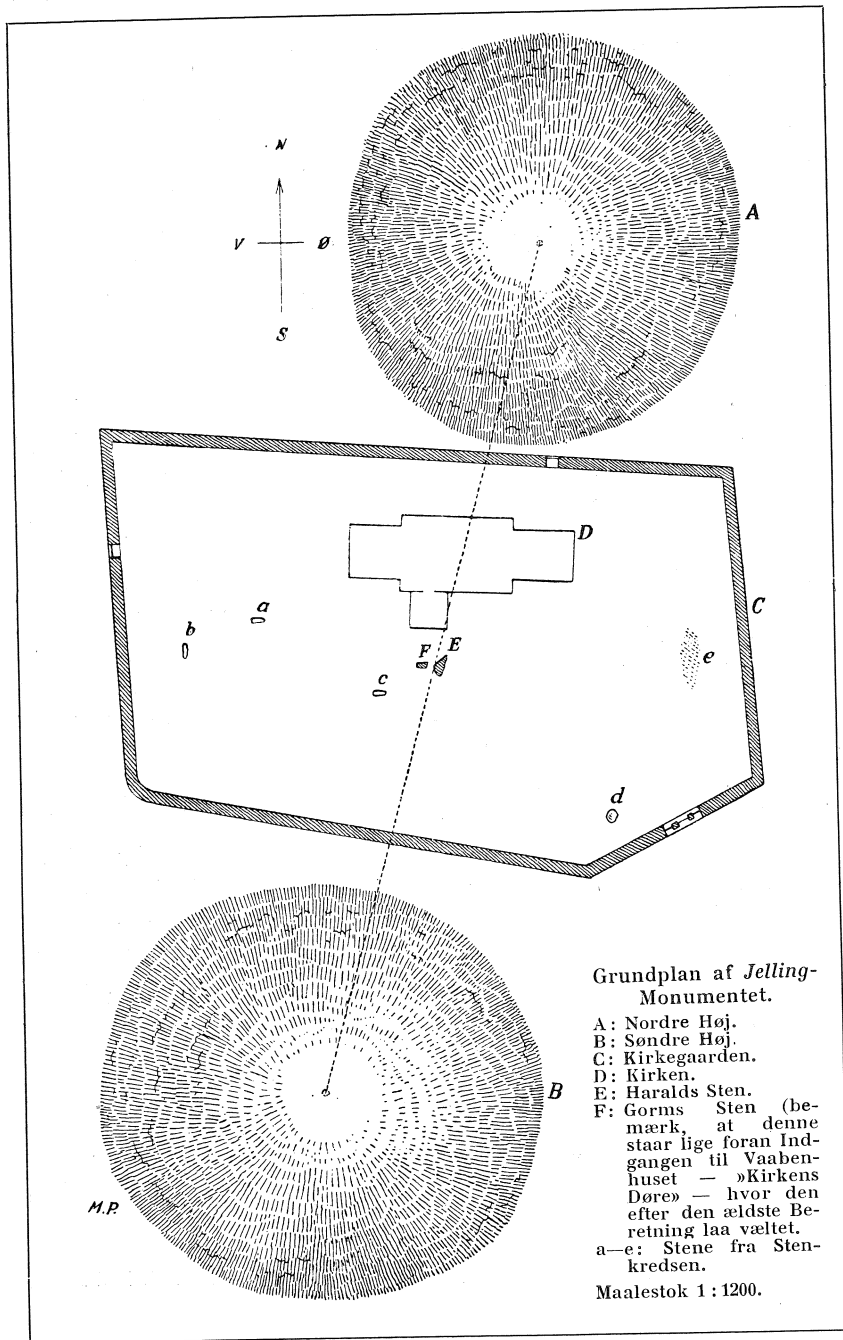
² Dog findes Sg. *kumbl* pítsi om selve Gravstenen i en meget ung bornholmsk Indskrift: Vester Marie IV.

har hvilet i Gravhøjen, og Stenrejseren ikke har kastet denne. Naar det saaledes paa Valleberga-Stenen (Skaane) hedder: »Svend og Torgøt gjorde disse Kumler efter Manne og Svenne . . . men de ligger [jordede] i London», kan de døde jo ikke hvile i Valleberga, og naar det paa Glavndrup-Stenen (Fyn) over Alle Sålve hedder, at »Ragnhild satte Stenen» og »Alles Sønner gjorde disse Kumler», saa kan Sønnerne ikke have kastet de to Høje (der sammen med Stenen og Stenkredsen har udgjort det storslaaede Mindesmærke), da Højene — i hvert Fald den ved hvilken Stenen stod — er fra Bronzealderen. Det har i det hele været meget sjældent, at de Høje, ved hvilke Vikingetidens Mindestene rejstes, har indeholdt den Dødes Grav. Det 10. og 11. Aarhundredes Runestene har været Monumenter, ikke Gravstene; de er blevet opstillet ved Veje, »Broer», og andre Steder, hvor de let faldt i Øjnene, og for at gøre Mindesmærket anseeligt valgte man da ofte som Baggrund for Stenen en Kæmpehøj, eller man komponerede den — som ved Bækkestenen og Glavndrup-Stenen — ind i et eksisterende Høj-Anlæg, se Gengivelsen af disse Mindesmærkers Grundplaner. — Man maatte derfor være forberedt paa, at ligesom Hustruen og Sønnerne efter den nordfynske Høvding Alle Sålve — Helligdommenes Gode, Hirdens højværdige Thegn¹ — havde rejst den mægtige Glavndrup-Sten, der bærer Danmarks længste Runeindskrift, i Tilknytning til to ældre Høje, som de havde forbundet til ét Mindesmærke ved en Skibssætning, saaledes havde ogsaa Kong Harald midt imellem de vældige Høje ladet sit Mindesmærke rejse og omgivet dette med en Stenkreds².

De Undersøgelser af Højene, der blev foretaget i 19. Aarh., omvæltede i Virkeligheden ogsaa — hvis man ser fordomsfrit paa Spørgsmaalet — den hævdvundne Forestilling om de to Høje som Gorms og Tyres Gravhøje: Nordhøjen indeholdt et stort Gravkammer, men i Sydhøjen fandtes intet

¹ Se L. J., Nye Runeforskninger, 1931 p. 9 ff.

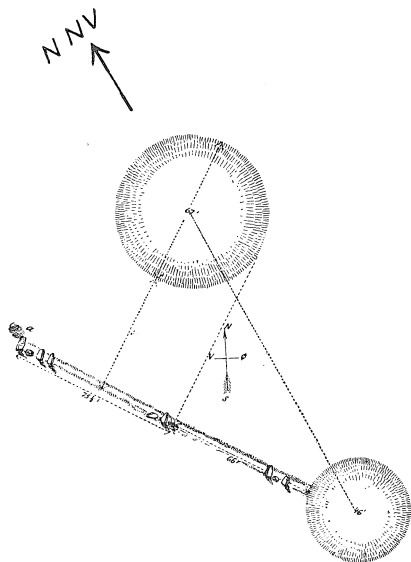
² Se herom Magnus Petersen, Minder fra min Virksomhed, Kbh. 1909, p. 134.

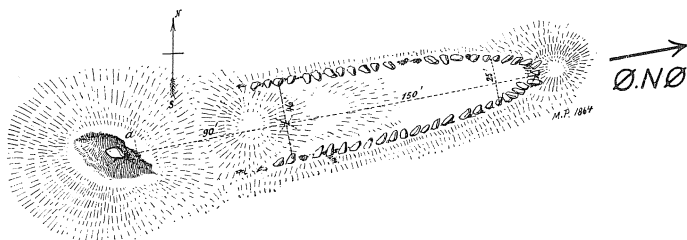
Grundplan af Jelling-Monumentet.

- A: Nordre Høj.
 B: Søndre Høj.
 C: Kirkegaarden.
 D: Kirken.
 E: Haralds Sten.
 F: Gorms Sten (bemærk, at denne staar lige foran Indgangen til Vaabenhuset — »Kirkens Døre» — hvor den efter den ældste Beretning laa væltet.
 a—e: Stene fra Stenkredsen.

Maalestok 1 : 1200.

Grundplan af de to *Bække-Høje* med Runesten (a) og Stenrække.

Grundplan af *Glavndrup-Monumentet* med Runesten (a), Højanlæg og Skibssætning.

1 : 1200.

Glavndrup-, Jelling- og Bække-Monumenterne er de eneste bevarede Anlæg, i hvilke Runestene og Høje har dannet et samlet Hele. — Alle tre Grundplaner er her gengivne efter Wimmer DRM.

Spor af nogen Grav. Om Sydhøjen er et Kenotaph, eller om Graven muligvis ligger *under* Jordoverfladen, kan først en ny og mere tidssvarende Undersøgelse vise, men for os er det allerede konstaterede væsentligt: Højene er ikke ensartet byggede og skyldes derfor rimeligvis ikke samme Bygherre. Og er det filologiske og historiske Resultat, vi foran er naaet til, rigtigt, er der ydermere Grund til at nære Tvivl om den hidtidige Opfattelse af Sammenhængen mellem Runemindesmærket og Højene. Mindesmærket — Sejrsmonumentet over Kongen — er jo da rejst mindst en Menneskealder og snarest et halvt Aarhundrede efter Gorms og Tyres Død.

Dermed skal ikke være sagt, at det er udelukket, at Kong Harald har begravet sin Fader eller sine Forældre i Nordhøjen, men det er ligesaa muligt eller mere muligt, at en af Kong Gorms Forgængere har haft Begravelse i denne Høj. For den søndre Høj mangler vi foreløbig alle Holdepunkter for en Tidsfæstelse.

Spørgsmaalet om de i Gravkammeret fundne ornamenterede Genstande er ovf. ladet ude af Betragtning. Disse Genstande har imidlertid — trods deres ringe Omfang (Gravkammeret var vistnok blevet grundigt plyndret i fordums Tid) — spillet en overordentlig Rolle i Vikingetidens Stilhistorie, idet man er gaaet ud fra, at de gav sikre Holdepunkter for en Kronologi. Men hvis vi mangler Bevis for, at Gravkammeret har været Gorms eller Tyres, saa bortfalder dermed det historiske Grundlag for Dateringen, og det maa da være en af de aller vigtigste Opgaver for Forskerne af Vikingetidens Ornamentik at tage det kronologiske Spørgsmaal op til fordomsfri Nybehandling, hvor Fundet fra Jellinghøjen udskydes som historisk udaterbart¹.

¹ Det lille forgyldte Jernkors, der fandtes i den udgravede Jordfyld, og hvis Uanseelighed »staaer i besynderlig Modsætning» til Tidens rige Udsmykning (Engelhardt, Aarb. f. nord. Oldk. 1876 p. 119 f.), afgiver — selv om det har tilhørt Gravgodset — ikke noget sikkert Vidnesbyrd om Kristendommens Indførelse, da Korset kan have været medført andetsteds fra og maaske tjent dets nordiske Ejer som Amulet ell. lign.

IV.

Ved Siden af Kong Haralds Monument staar nu hans Faders, Kong Gorms. Det er en meget omstridt Sag, hvor Gorms Sten oprindelig har været rejst. Da Spørgsmaalet er af ikke uvæsentlig Betydning for Opfattelsen af Monumentet som Helhed, skal en nærmere Redegørelse for det hidsættes.

Saa langt tilbage Stenen har været nævnt i Litteraturen, har dens Plads — som nu — været ved Indgangen till Kirken ved Siden af den store Jellingsten. Den ældste kendte Omtale af dens Plads findes i et Haandskr. fra omkr. 1600 (AM. Nr. 22 a. Fol.), hvor det (p. 45) hedder:

»Paa Stenen ved dørren liggendis findis medt Same bogstaufer [o: med Runer] thisse ord: Gorma konge gjorde kybe disse offuer Thyre kona».

Denne Opgivelse stemmer med Ole Worms i Danicorum Monumentorum libri sex, 1643:

»En anden Sten, som ses paa samme Sted, er ikke blevet tegnet af Lindeberg og er gengivet ufuldstændigt næsten af alle. Den ligger ved Kirkens Døre saaledes at den kan yde et Sæde for de trætte. Den synes noget glattere end den første, men den naar ikke dens Størrelse».

Derefter gengives Stenen liggende. — Oprindelig har Stenen naturligvis staaet op, men i Tidernes Løb er den væltet om — en Skæbne mange Runestene har haft (se fx. Prospektet af Hunnestad-Monumentet hos Worm), og den er da blevet henlagt ved Kirkedøren som »Bænk». I 17. Aarh. er den atter blevet rejst, uden at man har nogen bestemt Efterretning om, naar dette er sket; men paa Prospektet hos Worm er den anbragt staaende paa sin nuværende Plads. Urimelig synes dog den gængse Antagelse (se fx. Sarauw ndf. anf. Afh. p. 262), at Worm selv skulde have ladet Stenen rejse efter sit Besøg 1621, naar han lader dette ganske uomtalt i sit Værk 1643. — Foruden Stenene ved Kirken findes paa et senere Prospekt, 1702¹, en tredje Sten (betegnet ved Bogstavet F) paa Toppen af den sydlige Høj;

¹ Cimbrische Heyden Begräbnisse; Prospektet gengivet af Sarauw i Aarb. f. nord. Oldk. 1926 p. 233.

denne Sten gaar tilbage til det ældste kendte Jelling-Prospekt, udgivet af P. Lindeberg 1591 (se Scandia I, 188). Da der i Virkeligheden ingen Sten findes paa Højen, er det forstaaeligt, at det Lindeberg'ske Prospekt har givet Anledning til mangfoldige lærde Kombinationer, af hvilke her kun skal nævnes de mest prominente: Engelhardt's i Aarb. f. nord. Oldk. 1867, Wimmer's i Danske Runemindesmærker 1893, Sarauw's i Aarb. 1926 og Sune Lindqvist's i Fornvännen 1928. Stenen paa Højen er, som det ses, spids og indskriftløs, Gorms Sten er rektangulær og bærer Indskrift paa begge Flader, den har dertil, saa længe man har kendt den, haft sin Plads nede paa flad Jord ved Kirkedøren. Engelhardt antager til Trods herfor, at Stenen paa Højen er identisk med Gorms Sten og tilføjer: »denne naturlige Forklaring ligger nær ved Haanden». Wimmer udbygger Engelhardts Hypotese: Stenen har ligget omfaldet paa Højen, men Tegneren har tænkt sig den rejst med Underdelen (der er afrundet) som Top: »Den spidse indskriftløse sten på toppen af den söndre höj . . stemmer altsaa i enhver henseende med den mindre Jællinge-sten». Sarauw atter beviser, at den omtalte Prospektsten i alle Henseender stemmer med den *store* Jelling-Sten, og at det derfor maa være denne (der if. Sarauw oprindelig har staaet paa Højen og senere er flyttet ned), som er gengivet *uden* Indskrift paa dens oprindelige Plads og *med* Indskrift paa dens nuværende Plads; Sune Lindqvist endelig finder »en behändigare nyckel till gåtans lösning» i den Antagelse, at Tegneren, skønt han tydelig har iagttaget Gorms Sten, med Indskriften, staaende paa Højens Top, har glemt at tegne den dengang han saa' den, og først husket sin Forglemmelse, da han kom hjem, hvorpaa han »ärligt nog korrigerat sitt förbiseende allenast genom en bokstav på den plats, där han visste, att stenen fanns».

Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa de her anførte Hypoteser, af hvilke hver især af den udmærkede Forsker, der har fremsat den, betragtes som den eneste naturlige Løsning. Mig forekommer alle Løsningerne i udpræget Grad naturstridige. Baade den mægtige Haralds Sten og den mindre

Gorms Sten (som i Parentes bemærket er saa tung, at fire stærke Mandfolk havde vanskeligt ved at holde den i Stilling, da jeg af Hensyn til Fotograferingen skulde have den drejet) har, som foran vist, saa langt tilbage man véd noget om Stenene, været anbragt (rejst, nedsunket i Jorden, eller omfaldet) midt imellem de to Høje; og disse Stene skulde man under overvældende Anstrængelser have ført op paa Højenes Top, hvor de praktisk talt aldrig vilde blive læst! (Vikingetidens Runestene rejstes som Regel ved Højene, ikke paa Højene); og derpaa skulde Gravrøverne have »rullet» (!) eller »slængt» (!) Stenene ned til Foden af Højen ¹. I Sandhed nogle drabelige Fantasier for at forklare en indskriftløs Sten paa et Kobberstik fra 17. Aarh.! Man maa give Prof. Weibull Ret, naar han i »Kritiska undersökningar» tilbageviser Identifikationen af Topstenen med Gorms Sten (den Gang var Hypotesen om Identifikation med Haralds Sten endnu ikke opfundet) som manglende »objektiv grund».

Medens Engelhardts og Wimmers Formodninger om Topstenen kun har bragt et forvirrende Moment ind i Spørgsmaalet om Stenens oprindelige Plads, har Sarauw og Sune Lindqvist trods deres efter min Mening urigtige Slutninger lagt Materialet saaledes til Rette, at det synes muligt at give en plausibel Forklaring paa Topstenen F. Det er Sarauws Fortjeneste med Styrke at have fremholdt, at Lindebergs Prospekt er et sekundært Arbejde udført af en Mand, der ikke selv har set Jelling-Monumentet, og at Lindebergs led-sagende Text ligeledes er en Andenhaands-Kilde, Text saavel som Stik gaaende tilbage til nu tabte Dokumenter. Vejledt heraf har Sune Lindqvist paa Grundlag af Stikket hos Lindeberg paavist, at hans Forlæg, det oprindelige Prospekt, slet

¹ Sarauws Ord lyder (om Haralds Sten): »Højbryderne har begyndt ved den store sten, som stod på toppen af højen; under stenen måtte skatten ligge. Stenen blev gravet op og rullet til side». Vægten af den Granitblok, som Røverne saaledes gravede op og rullede til Side, kan (efter velvillig Meddelelse fra Polyteknisk Læreanstalt) for den over Jorden værende Del sættes til 30.000 Pund. — Om Gorms Sten, der if. Sarauw har haft sin oprindelige Plads paa Nordhøjen, hedder det om de stærke Højbryderes Udaad: »Uden tvivl blev da den blot mandslange sten slængt ned ad højen.»

ikke har haft nogen Sten paa Højens Top. Beviset er simpelt og slaaende rigtigt. Lindebergs forklarende Text til Bogstaverne paa Prospektet lyder: »A. Templum . . , B. Lapis sepulcralis . . , C. Mons ad septentrionem . . , D. Fons . . , E. Mons ex altera parte versus meridiem . . ,» og derpaa: »F. litera ubi notata, est insignis magnitudinis lapis paulo minor quam ille, qui apud templum inter duos montes collocatus est». Det er indlysende, at denne sidste Forklaring ikke kan være skrevet til et Prospekt, paa hvilket en Sten *findes* ved F, som en Kirke ved A, en Gravsten ved B, en Høj ved C o. s. v. Ordene »Hvor Bogstavet F. er afmærket, findes en Sten af anseelig Størrelse lidt mindre end den, der er rejst ved Kirken mellem de to Høje», kan kun forstaas saaledes, at hvor Bogstavet er angivet paa Papiret, findes i Virkeligheden (men *ikke* paa Papiret) en Sten. Det kan altsaa fastslaaes, at Stenen ikke fandtes paa Originaltegningen. Tilbage bliver da at forklare: 1) hvilken Sten F i Virkeligheden henviser til, og 2) hvorledes Topstenen er indkommet paa det senere Prospekt. Det sidste Spørgsmaal er besvaret af Lindqvist. Kobberstikkeren eller vel snarere Udgiveren har fuldstændiggjort den mangelfulde Original ved at tegne (ell. lade tegne) en Sten, svarende til det stenløse Bogstav paa Forlægget; denne Sten har han formet efter den ledsagende Beskrivelse: en Sten af anseelig Størrelse, lidt mindre end den store Sten. — Det første Spørgsmaal har paa en viss Maade allerede Engelhardt givet Svar paa: F maa være Gorms Sten. under Prospektet staar jo Indskriften paa denne, som Lindeberg (og hans Forlæg) altsaa har kendt; i den ledsagende Beskrivelse findes fra A til F kun 2 Stene omtalt: B: Lapis sepulcralis etc. = Haralds Sten, og F den mindre Sten. F maa da nødvendigvis betegne Gorms Sten, og vi maa da formode, at F ikke har været anbragt over Højen, men ved Siden af denne¹. Lindeberg (eller Kobberstikkeren) har

¹ For en saadan oprindelig Anbringelse kunde ogsaa tale, at man da ved E—F vilde have samme Bogstavfølge: oppe fra—nedad som ved A—B og C—D. (Paa Prospektet hos Worm har Tegneren eller Træskærerens egenmægtig ombyttet Rækkefølgen af C—D, hvad der viser, hvor let et Bogstav kan flyttes).

imidlertid mistolket Henvisningen, idet de har opfattet F som visende opad til en Sten paa Toppen, i Stedet for nedad til en Sten ved Kirken¹. Havde F-Stenen staaet paa Toppen, vilde der heller ingen Grund have været til ikke at tegne den, hvorimod en Sten, der laa paa Jorden, fra Tegnerens Synspunkt skjult af den store Sten, vanskeligt lod sig gengive; her var en Markering begrundet. Alt dette bliver dog kun Gisning; derimod kan man med Sikkerhed udtale, at, efterat det nu er godtgjort, at Originaltegningen ingen Topsten har haft, men blot et Bogstav F, der henviste til en ikke-tegnet Sten, og at Topstenen skyldes Konstruktion, savnes ethvert faktisk Grundlag for at flytte Jelling-Stenene — den store Sten saavel som den mindre — fra deres Plads mellem de to Høje².

Lægger man en ret Linje fra Nordhøjens til Sydhøjens Centrum, staar begge Stene ved denne Linjes Midte — Gorms Sten Vest for, Haralds Sten Øst for Forbindelseslinjen. Det er overvejende sandsynligt, at Haralds Sten staar just der, hvor den oprindelig er rejst, og hvor den var nedsunket, da Markdanner udgravede den, medens vi ikke ved, om man ved Genopstillingen af Gorms Sten har truffet dens tidligere Plads; imidlertid maa man, naar intet andet taler derimod, gaa ud fra, at Stenen oprindelig har været rejst der, hvor den senere fandtes omfaldet, d. v. s. at ogsaa Gorms Sten har staaet saa pas midt mellem Højene. — Jelling-Monumentet: de to store Høje og de midt imellem disse rejste Runesten, har da flg. Udviklingshistorie:

En Gang i Vikingetiden — vel snarest i Begyndelsen af

¹ Særdeles dristigt oversætter Wimmer (med udtrykkelig Benyttelse af Citationstegn) Lindebergs Textforklaring: . . . E den søndre høj, F »en meget stor sten pa dens top, lidt mindre end den, der står ved siden af kirken mellem de to höje». De vigtige Ord litera ubi notata er altsaa oversprunget, og de betydningsfulde Ord: på dens top er indsat, se DRM. I p. 36.

² Naar Lindqvist mener, at Gorms Sten ikke fandtes her i 1586, da Markdanners Tavle opsattes, idet denne »ju endast handlar om én sten, den större runstenen», synes han at have overset, at dette Forhold tilstrækkeligt forklares ved, at det var den store og ikke den mindre Sten Markdanner opgravede og opstillede.

10. Aarh. — er Nordhøjen bygget, i hvert Fald Gravkammeret indrettet. Det er vel sandsynligst, at Sydhøjen da eksisterede. Senere — vistnok i Midten af 930'erne (jfr. ndf.) — rejste Kong Gorm midt imellem Højene den mindre Runesten; et halvt Aarhundrede efter rejste Kong Harald sit Monument ved Siden af Faderens. Denne Plads mellem de to Høje har Runemindesmærkerne haft saa langt tilbage vi kan følge deres Historie, en Plads der stemmer med, hvad vi ellers ved om Anbringelsen af Vikingetidens Monumenter ¹.

V.

Ligesaa omstridt som Gorm-Stenens Plads er, er dens Tolkning. Men om denne kan jeg fatte mig i stor Korthed, da* meget lidt er at føje til, hvad der er sagt og skrevet om den Ting. En Oversigt herover er givet af Prof. Lauritz Weibull i Scandia 1928 paa Grundlag af Forf.'s Afhandling om »Gottfreds og Thyres Danevirke» 1913, Prof. Brix' Nytolkning af Indskriften paa Gorms Monument Acta Phil. Scand. 1927, Finnur Jónsson's Imødegaaelse heraf (s. A.). Brix', Niels Møllers og min Bog »Gorm Konge og Thyra hans Kone», og Vilh. la Cours store Afhandling i Dansk Hist. Tidsskrift, alt fra 1927. Efter den Tid er der (foruden talrige populære Skrifter) fremkommet to Afhandlinger om Emnet af videnskabelig Værdi, den ene: Axel Kock's Redegørelse Maj 1928 for Sprogbrugen i Indskriften ², den anden: Kr. Erslevs Skrift om Dronning Tyres Forhold (eller rettere Ikke-Forhold) til Dannevirke, Sept. samme Aar ³. Filolo-

¹ Jeg kan ikke være enig med Prof Lauritz Weibull, naar han (Kritiska Undersökn. p. 8) vil mene, at Sven Aggesøn har kendt den store Jelling-Sten og ikke den mindre. Jfr. Scandia I, 191. Sven Aggesøns Fremstilling af Kong Harald, i hvilken hverken det store Monument som Helhed omtales, ikke heller Indskriftens vigtige Enkelheder, som vilde passe godt ind i Krøniskens Tendens, kan efter mit Skøn kun forklares ved, at baade Indskriften og Stenen har været Sv. Aggesøn ubekendt.

² Anmärkningar om vissa danska runinskrifter, Arkiv f. nord. Fil. 1928 pp. 226—48.

³ Dsk Historisk Tidsskrift 1928 10 R. I. pp. 1—53.

gisk og historisk foreligger Spørgsmaalet da nu i sjælden Grad gennemdrøftet. Med Henviisning til denne fyldige Literatur skal jeg fremsætte, hvad jeg anser som Diskussionens Resultat.

Det første, der maa afgøres, er den filologiske Tolkning: hvad betyder Indskriften? eller hvad kan den betyde?

»Gorm Konge gjorde disse Kumler efter Tyre sin Hustru — Danmarkar bót».

I *bót* har vi det til Verbet »bøde», forbedre, genoprette, »hele», »fuldstændiggøre» svarende Substantiv.¹ At gengive *bót* ved »Pryd», »Smykke» er filologisk uholdbart. Sætningen kan derfor gengives:

»Gorm Konge gjorde disse Kumler efter Tyre sin Hustru — den, der har helet, fuldstændiggjort Danmark».

Spørgsmaalet bliver nu, om det lovprisende Udtryk skal henføres til Subjektet Gorm eller Objektet Tyre, thi grammatisk kan *bót* være baade Nom. og Akk.

Prof. Hans Brix har Æren for først at have paavist Muligheden af at opfatte Danmarkar bót — Danmarks Fuldstændiggører — som Tillæg til Gorm, idet han har peget paa en Del samtidige Stene, hvor en saadan syntaktisk Konstruktion findes. At Muligheden var tilstede, indrømmedes den Gang af alle Filologer, ogsaa af dem der (som fx. Finnur Jónsson) af andre Grunde bekæmpede Opfattelsen. I den seneste Afhandling, der er fremkommet fra filologisk Side, Prof. Axel Kock's, hævdes det derimod, at de fremførte Paralleller til en Indskrift-Tolkning som den foreslaaede ikke er beviskraftige. Denne Afh. er ikke blevet imødegaaet og i senere Omtale af Indskriften (f. Ex. af Prof. Vilh. Andersen) er man gaaet ud fra, at Prof. Kock's Opfattelse var definitiv. Jeg skal søge at vise, at den ikke er det, idet den udmærkede Linguist ikke har taget tilstrækkeligt Hensyn til Indskrifternes logiske og historiske Vidnesbyrd.

¹ Teoretisk er der maaske ikke noget i Vejen for med Weibull (Scandia 1928 p. 200 f.) at tolke *bót* som en Forbedring, der giver sig Udslag i Forøgelse, men denne Betydning er i hvert Fald ikke blevet fast i Datidens Sprogbrug.

Af de Paralleller, der var fremført som Bevis paa Brugen af den foreslaede Sætningskonstruktion, »Omramning», ved hvilken Subjektet og den hertil knyttede Apposition dannede Sætningens Indgang og Udgang, havde Prof. Brix som de vigtigste Exempler fremhævet Ferslev-Stenen og Sønder-Vissing-Stenen.

Indskriften paa den første lyder: »Toke satte denne Sten efter Aaste sin Søn, Lotars Søn», hvor »Lotars Søn» altid har været opfattet som Tillæg til Subjektet Toke, idet man var gaaet ud fra, at da Aaste kaldes Tokes Søn, kunde han ikke samtidig være Lotars Søn. Prof. Kock medgiver, at »ingen kan hava två fäder», men hævder, at da Ordet »Søn» bruges i videre Betydning: »Goddag min Søn» osv. og som sidste Led i Stifsøn, Svigersøn, Fostersøn (her ogsaa forkortet til Søn: »Mången gång tilltalar och omtalar i våra dagar en styvfar sin styvson med min son, och på liknande sätt tilltalas eller omtalas en fosterson av sina fosterföräldrar»), saa maa Indskriften kunne tolkes: »Toke satte denne Sten efter Aaste sin Søn, underforstaaet: sin virkelige Søn, — Lotars Søn, underforstaaet: Lotars Fostersøn»; eller »kanske hällre»: »Toke satte denne Sten efter Aaste sin Søn (nemlig sin Stifsøn), Lotars Søn (nemlig Lotars virkelige Søn)». Dette tør visst siges at være en ligesaa skarpsindig som usandsynlig Tolkning. Iøvrigt er det næppe nødvendigt at gaa nærmere ind paa Prof. Kocks Forslag, der just ikke gør Begribeligheden af Indskriften klar, hvilket jeg nævner, fordi Prof. Kock imod Nytolkningen af Jelling-Stenen indvender: »Det är i runinskrifter — liksom i all skrift — fråga om begripligheten». Men Ferslev-Stenen er indtil nu baade af Filologer og Historikere opfattet paa en med Kocks Tolkning uoverenstemmende Maade, saa umiddelbar begribelig kan denne Tolkning ikke kaldes ¹.

Den anden Indskrift, Sønder-Vissing Stenens, lyder, —

¹ Som Grund til at Ferslev-Stenen ikke kan tjene som Parallel til Jelling-Stenen, skriver Erslev (anf. Afh. p. 32), at »Meningen her klart fremgaar af Sammenhængen» (medens Jelling-Indskriften ved Nytolkningen skulde blive tvetydig). Denne klare Mening er uforenelig med Axel Kocks Tolkning.

idet jeg med Kock mener, at den af Wimmer foreslaaede Ordfølge er kunstlet og den ældre af Rafn og Thorsen hævdede den naturlige:

»*Tófa læt görwa kumbl, Mistiwis dóttir, öft móður sina, kuna Haralds hins góða Gorms sunar*»,

d. e. »Tove (Nom.) lod gøre Mindesmærke, Mistives Datter (Nom.) efter sin Moder (Acc.), Hustru (Nom.) til Harald den Gode Gorms Søn».

Alle Filologer har hidtil opfattet Nominativsleddene som samhørende, altsaa kuna som Apposition til Tove, Mistives Datter. Nu foreslaar Kock imidlertid at tolke Nom. kuna som Apposition til den umiddelbart forestaaende Acc. móður. Til Forsvar herfor nævner Kock, at man i de fleste Sprog fra gammel til ny Tid oftere bruger saadanne »frie Appositioner» i Strid med de grammatiske Regler. Om denne Brug i Oldnordisk skriver Nygaard (Syntax p. 72): »Enkeltvis forekommer den uregelmæssighed, at appositionen sættes i nominativ, uagtet det ord, som den er føjet til, staar i en anden kasus, navnlig naar appositionen ved mellemkommende ord er skilt fra hovedordet». Nygaard anfører ialt tre Exempler, af hvilke det første ikke synes mig at høre herhen¹; i de to andre er Appositionen skilt fra Hovedordet, som i flg. af Kock nævnte: »Viglundr átti graðan hest, fifilbleikan at lit, hestr beztr ok fegrstr». Det vil indrømmes, at dette ikke kan samstilles med Sønder Vissing Stenens: móður sina, kúna Haralds, to Led der ikke vel kan tænkes grammatisk samhørende.

Til yderlige Bekræftelse paa den ugrammatiske Brug i Tove Mistives Datters Indskrift giver Kock en Del Oplysninger fra Vulgærlatin, ældre og nyere Tysk m. m., som han sammenfatter derhen, at »fri Apposition» er sjælden i Normalprosa og stilistisk udformet Prosa, medens den forekommer oftere i Samtalesprog og lign. Dagligsprog. Dette skulde

¹ Sætningen (Nygaard anf. St.) lyder: »hann átti tvá sonu, ok hét annarr Sámr, en annarr Eyvindr, vænir menn ok efniligir». Det sidste Led lader sig jo opfatte som App. til Sámr og Eyvindr, saaledes at der ikke fremkommer nogen grammatisk Anomali.

passe »synnerligen väl» til Indskriftsproget, »ty runinskrifter hava oftare avfattats på ett enkelt, okonstlat sätt, och de närma sig ofta till det hvardagliga samtalspråket» (p. 231). Denne Karakteristik af de monumentale Vikingetidsindskrifter vil sikkert virke overraskende paa de fleste Runologer; lad den staa ved sit Værd; sikkert er det, at den pompøse ryt-miske Indskrift, Tove, Mistives Datter, har ladet forme, ikke falder ind under »Hverdagens Samtalesprog».

Men selv om man *imod* Datidens Sprogbrug vilde med-give, at Nominativled kunde staa ogsaa i umiddelbar Appo-sition til Akkusativled — og det ikke blot i daglig Tale, men i en højtidelig og konservativ Monumental-Stil — saa vilde det ikke kunne opretholde den Kock'ske Tolkning. Ved denne er det Moderen, der bliver Harald Gormssøns Kone, d. v. s. at Harald skulde have været gift med Mistives Hustru i Stedet for som almindeligt antaget med hans Datter. Kock forklarer dette saaledes, at Harald — efter Obotriter-fyrsten Mistivojs Død — ægtede hans Enke, der da havde taget sin lille Datter med til Danmark, hvor hun havde faaet det nordiske Navn Tove. Det faar nu være med Navnet, hvad det vil (skønt det er mere rimeligt, at den obotritiske Fyrstedatter, da hun blev Danmarks Dronning, antog et dansk Navn, end at den lille Pige, der fulgte med sin Moder, skiftede Navn); afgørende er det, at Kong Harald, efter de historiske Oplysninger vi har, er død omkr. 985¹, og Fyrst Mistivoj nok har levet til omkr. 990, hvorfor Harald ikke godt kan have giftet sig med Mistivojs Enke².

Dermed er Grundlaget for Axel Kock's Imødegaaelse af Nytolkningen bortfaldet. Det staar fast, at den syntaktiske

¹ Om Kong Haralds Dødsaar har vi fra Adam (II 27—28) flg. Oplysninger: Striden mellem Harald og hans Søn Svend fandt Sted i Ærkebiskop Adaldags sidste Tid (novissimis archiepiscopi temporibus). Adaldag døde 29. April 988. Striden kan da sættes til Midten af 980'erne og Haralds Død, der fulgte umiddelbart efter, vel — som almindelig antaget — til 985 el. 986.

² Om Mistivoj vides det, at han 983 ødelagde Hamborg og 984 deltog i Mødet i Quedlinburg. Før Midten af 980'erne kan han altsaa i hvert Fald ikke være død. Hans seneste Biograf, Schmeidler, sætter (Hamburg-Bremen u. Nordost-Europa, 1919, pp. 318 ff.) Dødsaaet til ca. 990.

Konstruktion, Brix har benævnt »Omramning», i Datidens Monumental-Stil — paa hvis Brug Nytolkningen hviler — fandtes anvendt paa de med Jelling-Stenene nærmest beslægtede Indskrifter.

Vi kan da gaa ud fra som et Faktum, at »Danmarkar bót» formelt kan tillægges saavel Subjektet som Objektet. Hvilke af disse to Muligheder har reelt Sandsynligheden for sig?

Spørgsmaalet kan — som paaapeget af Hans Brix i hans Nytolkning (Acta Phil. Scand., 1927), og nærmere udformet af Lauritz Weibull i hans Recension (Scandia, 1928) — besvares ved en Sammenstilling af Kong Gorms Sten med Kong Haralds:

	Haralds Monument	Gorms Monument
1. Led	Harald Konge	Gorm Konge
2. —	bød gøre dette Mindesmærke	gjorde dette Mindesmærke
3. —	efter Gorm sin Fader og Tyre sin Moder	efter Tyre sin Kone
4. —	den Harald, som gjorde Danmark helt osv.	den, der bødede, helede Danmark.

Hermed er Svaret givet. Lovordene i sidste Led er knyttet til Stenrejsersens Navn i første Led. En Bekræftelse herpaa faar vi gennem den tredje af Jelling-Kongernes Stene: Sønder Vissing-Stenen, rejst af Kong Haralds Dronning; blot er Subjektet her yderligere opdelt:

1. Led a Tove
2. — lod gøre Mindesmærke
1. — b Mistives Datter
3. — efter sin Moder
4. — (Lovordene henført til 1. a—b) Haralds Kone, den Godes, Gorms Søns.

Tilbage har vi at spørge de historiske Kilder. Svaret lader ingen Tvivl aaben.

Om Tyre findes ikke en eneste Meddelelse, der kan forklare en Henførelse af Hædersbenævnelsen til hende. Man tør sige: tværtimod. Da Lærdfolk et Aarhundrede eller mere efter Stenens Rejsning nylæste Indskriften — paa en Tid, da den gamle monumentale Stil var gaaet ad Glemme, og hvor

man derfor tillagde det nærmest staaende Substantiv (Tyre) Epitetet — fattedes helt en historisk Realitet at knytte dette Epitet til. Der dannedes derfor med Udgangspunkt fra den nye Læsning — Tyre, Danmarkar bót — de mest modstridende Fortællinger: efter en af disse havde Dronningen faaet sit Hædersnavn, fordi hun havde reddet Landet fra Hungersnød, efter en anden, fordi hun havde forsvaret Grænsen i Nord og Syd, efter en tredje, fordi hun havde bygget den store Vold imod Tyskerne. Den sidste Fortælling, som i Aarhundredernes Tradition blev den sejrende, er af Lauritz Weibull (Gottfreds och Thyres Danevirke, 1913, Hist. Tidskr. f. Skåneland IV) og Kr.Erslev (Dronning Tyre og Danevirke, Hist. Tidsskr. 1928) paavist at være i Strid med de historiske Kendsgjerninger; de første Fortællinger er længst af alle erkendt som Opdigt.

Hvad Gorm angaar, har han som Konge — modsat sin Kone — uden videre Krav paa en Hædersbenævnelse, der, som Danmarkar bót, »Landets Helgører, Frelser», er et almindeligt Hersker-Epitet (jfr Weibull i Scandia 1928 p. 200); men dertil kommer, at den middelalderlige Tradition, der beretter om Gorm som den store Folkekonge, og, vel at mærke, ikke lader ham sejre over sine Fjender og vinde sig nye Lande i al Almindelighed, men som nøjagtigt angiver Navnene paa hans Modstandere, — denne Tradition kan vises at bero paa historiske Kendsgjerninger (se »Svenske-vældets Fald» 1929). Sagaens Meddelelse om Gorms Sejr over Gnúpa og Silfraskalli med disse Navnes korrekte østnordiske Form, hvor Gnúpa's Existens og hans Riges Fald er sikret gennem samtidige Runeindskrifter og Beretninger, kan ikke være Fantasi. Gorm har uden Tvivl tilbagevundet det af svenske Erobrerkonger besatte Landomraade ved He-deby: han har helet Landet, været »Danmarks Bod». Dermed turde det være sandsynliggjort, at Gorms Sten som senere hans Søns Kong Haralds er et i bestemt Anledning rejst Sejrsmonument; og nyt Lys falder da over Anbringelsen af de Dødes Navne paa Stenene.

Vi véd med fuldkommen Sikkerhed, at Harald rejste

sit Monument »efter Gorm sin Fader og Tyre sin Moder» mindst en Menneskealder efter deres Død, og med ligesaa stor Sikkerhed kan vi paa Grundlag af Indskriften fastslaa, at Formaalet med Stenen har været at berømme Stenrejserens Bedrifter. Man maa da spørge: hvad har Hensigten været med Nævnelser af Forældrene? Det er ikke fyldestgørende her at henvise til den overalt raadende Skik at knytte sit Navn til Forfædrenes, thi denne giver os intet Svar paa Gorms Nævnelse af Tyre, og begge Indskrifter maa ses under fælles Synspunkt. Vi maa grave et Stik dybere. Efter hedensk Forestilling — en Forestilling, der havde en saa vital Styrke, at den overalt omformede og bestemte den senere kristne Kultus (se J. P. Jacobsen, Manes) — var de Døde, der levede deres Liv i Graven, forlenede med Kraft til at give de efterlevende Held og med Evne til at volde dem Skade. Og Navnet dækkede Navnebæreren. Derfor betød Nævnelser af de Døde ikke en passiv og kærlig Mindelse, men en aktiv Indvirkning af Mindesmærket. Tyres Navn paa Gorms Sten og Gorms og Tyres paa Haralds var Monumenternes kraftigste Værn ¹.

VI.

Ved den Redegørelse for Jelling-Monumentets Forudsætninger, jeg her har fremsat, synes det mig, at der bliver god Sammenhæng i Indskrifternes Text og i Historiens Gang; det ene Led griber bekræftende ind i det andet. Herefter kan det Stykke Danmarkshistorie, Monumentet omfatter, gengives:

I Jelling, Nord for Kongeaen, havde Hardeknud, hans Søn Gorm og dennes Søn Harald deres Kongesæde. Her laa Templet og vistnok ogsaa Tingpladsen, flankeret af to mægtige Høje — de største vi kender i Danmark. Naar disse Høje er rejst, véd vi ikke saa nøje. De Udgravninger, der

¹ I Stedet for Navnet kunde en Navnesubstitution anvendes: vedk. Persons Titel, et dækkende Pronomen eller lign., se L. J., Eggjum-Stenen, p. 69—70. En saadan Substitution er brugt i Indskriften paa S. Vissing-Stenen, hvor Tove kun nævner den Døde som Moder.

foretoges i Midten af forrige Aarhundrede, kan efter vor Tids arkæologiske Teknik ikke kaldes tilfredsstillende; dog har de gjort det sikkert, at Højene ikke, som man fra Midaldalderen til vor Tid havde formodet, er to ensbyggede Gravhøje: den nordre Høj indesluttede et stort Gravkammer, medens Udgravningerne i Sydhøjen viste, at intet Kammer fandtes i denne. Efter gammel Tradition tilhører Højene Gorm og Tyre, men Traditionen er tydelig skabt af Indskriften paa Stenene, der staar midt imellem Højene; efter vort Kendskab til den oftest ganske ydre Forbindelse mellem Sten og Høj er der ingen bindende Grund til at opretholde denne Tradition.

Da Kong Gnúpa 934 var blevet slaet af Henrik Fuglefænger og gjort skatskyldig, var Svenskevældets Magt brudt; Tiden var inde for Danmark til at generobre Hedebyriget. Paa det Tidspunkt var Gorm dansk Konge; den islandske Tradition, der tillægger ham Sejren over Gnúpa, maa hvile paa historisk Grundlag. Vi tør da antage, at Gorm, da han sejrrig vendte hjem til Kongesædet i Jelling, her har ladet rejse det Monument, paa hvilket han nævnede sig: den, der bødede Danmark: Gorm Konge — Danmarkar bót. Mindesmærket stillede han under sin døde Hustrus Værn, — gjorde Kumlet »æft Þórwé konu sína».

Om Hedeby og Grænselandets Skæbne i de følgende Aartier véd vi intet sikkert før 974, da Kejser Otto II befæstede sit Herredømme her og lagde en Grænseborg ved Ejderen. I 983 førte de Danske imidlertid et heldigt Angreb mod Tyskerne og tilbageerobrede Borgen og Landet. Dermed kunde Harald atter flytte Danmarks Sydgrænse til Ejderen: han havde »gjort Danmark helt». Til Forherligelse af denne Daad rejste han ved Siden af Gorms Sten midt imellem Fædrenes Høje, sit eget Monument, større og prægtigere end sligt nogen Sinde var set i Norden. Til dets Udførelse indkaldte han en dansk-engelsk Kunstner, som i sit Fag var en Mester, og Monumentet viede han til sin Fader Gorms og sin Moder Tyres Beskyttelse.

Indskriften paa Kong Haralds Sten var som paa Kong

Kong Haralds Monument.

A-Siden. 1 : 20.

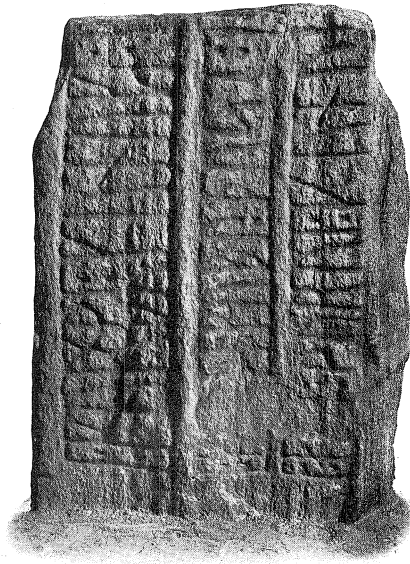
Alle Fotografierne (Pl. I—IV) gengiver Sterene uden Optrækning af Runer eller Ornamerter.
Fotografierne er tagne af cand. mag. Erik Moltke.

B-Siden. 1 : 20.

C-Siden. 1 : 20.

A-Siden.

B-Siden. 1 : 20.

Kong Gorms Monument.

Gorms ristet i dansk Sprog, med danske Runeformer; hverken i Sprog- eller Runeformer spores nogen Udvikling fra Gorms Monument til Haralds. Dette vidner om Epigraphiens Konservatisme og giver os et værdifuldt Grundlag for Tidsfæstelsen af de Indskrifter, der (som Hedeby- og Dannevirkestenenes) frembyder et væsentlig yngre Udviklingstrin baade i Runeformer og i Sprog.

Lis Jacobsen.
